

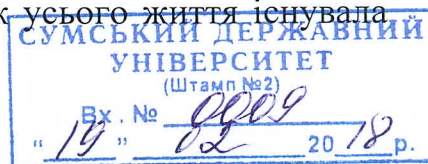
ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу Воронцової Анни Сергіївни
на тему «Фінансове забезпечення розвитку системи
освіти впродовж усього життя»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит
у спеціалізовану вчену раду Д 55.051.06
Сумського державного університету

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Розвинені країни світу та країни з трансформаційною економікою визначають забезпечення стійкого зростання та сталого розвитку основними завданнями державної економічної політики. Створення умов для економічного зростання на інтенсивній основі потребує інвестицій в людський розвиток, узгодженості механізмів і цілей економічної та соціальної політики держави та досягнення соціальної та економічної стабільності. В основу людського розвитку покладено зростання якості освітніх послуг, розбудову національної інноваційної системи, переважання високотехнологічних галузей, розвиток інтелектуальних послуг, що вимагає, в тому числі, формування якісно нової системи освіти впродовж усього життя людини. Для забезпечення раціонального формування та використання фінансових ресурсів у всіх сферах національної економіки, у тому числі сфері освітніх послуг, фінансовій політиці має приділятися все більше уваги як одному з дієвих інструментів соціально-економічного розвитку.

У більшості країн світу початок ХХІ сторіччя ознаменувався освітніми реформами, зокрема в частині переходу від системи освіти на все життя, до системи освіти впродовж усього життя. У результаті національні системи освіти були доповнені інституціями (як формальними, так і неформальними), що забезпечують потребу в освітніх послугах не лише молоді, а й дорослих. Відповідно існує потреба у фінансовому забезпеченні даних інституцій. В Україні до останнього часу концепція освіти впродовж усього життя існувала

скоріше у вигляді теоретичних, аніж практичних принципів організації системи освіти. Насамперед, відкритим залишається питання теоретико-методологічного та нормативно-правового забезпечення фінансування відповідних освітніх програм (зокрема програм навчання дорослих) за кошти державного чи місцевих бюджетів в умовах соціально-економічних перетворень. Відтак існує потреба в теоретичному узагальненні та новому вирішенні науково-прикладної проблеми удосконалення існуючих та обґрунтування нових науково-методичних підходів та практичних механізмів фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж всього життя.

З огляду на зазначене, вважаємо дисертаційне дослідження Воронцової Анни Сергіївни виконане на тему «Фінансове забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя» своєчасним та актуальним.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з державними та галузевими програмами й темами

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Сумського державного університету. Зокрема, до звіту за темою «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0109U006782) увійшли результати аналізу основних положень концепції партисипативного фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя; до теми «Конкурентоспроможність національної економіки в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0111U009459) результати щодо формалізації впливу сукупних витрат на освіту на показники соціально-економічного розвитку країни; до теми «Розробка науково-методичних засад та практичного інструментарію фінансової політики сталого розвитку об'єднаних територіальних громад» (номер державної реєстрації 0117U003935) пропозиції щодо включення фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя до стратегічних планів функціонування об'єднаних територіальних громад.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, опублікованими здобувачем науковими працями і авторефератом дає можливість відзначити, що наукові результати, висновки і рекомендації характеризуються достатнім ступенем обґрунтованості й достовірності. Наукові положення, що знайшли відображення в дисертації, є обґрунтованими, про що свідчить структура та зміст роботи, значна кількість опрацьованих та систематизованих автором фундаментальних робіт вітчизняних, зарубіжних учених і фахівців з питань фінансового забезпечення соціальної сфери країни, зокрема системи освіти.

Визначені мета, завдання, предмет та об'єкт дослідження відповідають темі дисертації. Мети наукового дослідження, яка полягає в удосконаленні теоретичних засад і науково-методичних підходів до фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж всього життя, автором досягнуто.

Роботу позитивно характеризує системність підходу до вирішення поставлених завдань, логічна побудова й аналіз причинно-наслідкових зв'язків. Висновки та рекомендації, сформульовані автором, є достовірними, що підтверджується відповідними довідками про впровадження. Висновки є логічним обґрунтованим підсумком дисертаційної роботи і в повній мірі відображають основні положення проведеного дослідження.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, також підтверджується публікацією основних результатів дослідження у наукових фахових виданнях, їх оприлюдненням на науково-практичних конференціях.

При підготовці дисертаційної роботи автором використано сучасну методологію наукових досліджень, що підтверджується застосуванням значної кількості методів аналізу і обробки інформації, у тому числі: системного і структурного методів, порівняльного, факторного, статистичного, кореляційно-регресійного аналізу, методу наукового абстрагування та економіко-математичного моделювання.

Висновки в повній мірі відображають основні положення проведеного дослідження, а їх результати впроваджено у діяльність органів виконавчої влади та навчальний процес.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, опублікованими науковими працями та авторефератом дисертації дозволяє стверджувати, що основні наукові положення, висновки і пропозиції, які сформульовані дисертантом, характеризуються науковою новизною й відображають особистий внесок здобувача у розвиток фундаментальних положень теорії фінансів, що полягає в авторському розв'язанні актуальної наукової проблеми формування та реалізації політики фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя.

У дисертаційній роботі розроблено науково-методичний підхід до диференціації регіональних стратегій фінансового забезпечення системи освіти на основі кластеризації регіонів України, що передбачає системне поєднання методів (ієрархічного, Уорда та методу евклідових відстаней) і параметрів (індекс регіонального розвитку системи освіти впродовж усього життя, обсяг витрат на освіту, рівень ефективності партисипативного фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя). Це дозволило виділити три кластери регіонів залежно від рівня їх готовності до запровадження партисипативної концепції фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя, сформулювати стратегію фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя, відповідну дорожню карту заходів та формалізувати ключові результати її виконання (с. 198, 200-207).

Заслужують на увагу методичні засади визначення потенційних обсягів позабюджетного фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя, що, на відміну від існуючих підходів, здійснено за допомогою

структурного моделювання, де за базу розрахунку прийнято видатки на освіту Зведеного бюджету України й індекс освіти як складової індексу людського розвитку (с. 104-109).

Науковий інтерес становлять науково-методичні засади формування структури фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя, що, на відміну від існуючих, передбачають визначення оптимального співвідношення бюджетного та позабюджетного фінансового забезпечення для груп освітніх послуг (базової, професійної, додаткової освіти) залежно від їх відповідності критеріям задоволення суспільних і приватних благ (характер споживання, виключність споживання, рівень конкуренції у наданні послуг, вичерпність послуг, рівень соціальної значимості тощо) (с. 114-116).

Заслужовує на підтримку методичний інструментарій діагностики рівня залучення стейкхолдерів до фінансування освітніх потреб регіону, який, на відміну від існуючих підходів, запропоновано здійснювати на основі показника «розрив ефективності методів фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя», розрахованого на засадах фронтірного стохастичного аналізу та GAP-аналізу з урахуванням регіональних диспропорцій, що дозволило порівняти регіони України за рівнем сумарного приросту індексів регіонального людського розвитку та розвитку системи освіти впродовж усього життя через бюджетне та партисипативне фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя (с. 177-179).

Практичний інтерес становить обґрунтування напрямів трансформації фінансового забезпечення освіти шляхом визначення основних положень партисипативного фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя, що передбачає коригування комплексу форм, джерел фінансування й інструментів фінансового регулювання виходячи з необхідності залучення стейкхолдерів різних рівнів, підвищення рівня їх відповідальності та ефективності використання фінансових ресурсів держави; доповнення системи принципів фінансового забезпечення (партисипації, соціального партнерства,

субсидіарності, розподілу тягаря витрат, адиціоналізму); визначення елементів, які формують підґрунтя для переходу до цієї концепції (с. 80-85).

Важливими для науки і практики є методичні засади оцінювання впливу обсягів освітніх асигнувань на показники соціально-економічного розвитку країни, що дозволило за допомогою кореляційно-регресійного аналізу підтвердити позитивний вплив фінансового потенціалу розвитку системи освіти впродовж усього життя на забезпечення балансу на ринку праці у середньостроковій перспективі, зниження нерівномірності розподілу доходів, рівень економічного зростання країни, рівень її конкурентоспроможності та глобалізації, зростання обсягів податкових надходжень до бюджету (с. 154).

5. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях

Основні результати дисертації опубліковані в 16 наукових працях загальним обсягом 5,34 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,24 друк. арк., у тому числі: підрозділ у 1 колективній монографії, 8 статей у наукових фахових виданнях України й 1 стаття в зарубіжному науковому виданні (з них: 7 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз), 6 одноосібних публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Вивчення матеріалів дослідження та автореферату здобувача свідчать про відповідність змісту автореферату основним положенням дисертаційної роботи. Автореферат оформлений відповідно до встановлених вимог.

6. Значення дослідження для науки та практики, перспективи використання його результатів

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування запропонованих в дисертаційному дослідженні теоретико-методологічних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і практичній діяльності. Результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення важливої науково-практичної проблеми, що полягає у необхідності

розробки теоретико-методологічних засад формування та реалізації фінансової політики розвитку системи освіти впродовж усього життя, яка зорієнтована на узгодження інтересів та завдань її стейкхолдерів та партисипативне управління фінансовими ресурсами. Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні нових підходів до фінансового забезпечення системи освіти впродовж усього життя.

Пропозиції дисертанта щодо оптимізації співвідношення бюджетного та позабюджетного фінансування для груп освітніх послуг, визначення пріоритетів фінансування системи освіти впродовж усього життя у регіонах України впроваджені у діяльність Представництва Інституту міжнародного співробітництва Німецької асоціації народних університетів (довідка від 17.10.2017 р. №80/1), визначення рівня розвитку системи освіти впродовж усього життя у регіонах України як критерію формування регіональних стратегій його фінансового забезпечення – у діяльність Громадської організації «Українська асоціація міст, що навчаються» (довідка від 16.10.17 р. №91), методичні засади оцінювання ефективності методів фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя – у діяльність Управління Північно-східного офісу Державної аудиторської служби в Сумській області (довідка від 22.06.17 р. №101), щодо формування регіональних стратегій фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя і переходу до концепції «регіони, що навчаються» – у діяльність Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації (довідка 10.07.17 р. від №01-14/140).

Довідка від 19.09.2017 р. підтверджує використання матеріалів дисертації у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін «Публічні фінанси», «Місцеві фінанси», «Бюджетна система».

7. Зауваження та дискусійні положення дисертаційного дослідження

У цілому позитивно оцінюючи наукові результати, отримані в ході дисертаційного дослідження, та їх практичне значення, слід відзначити деякі

дискусійні положення та висловити окремі зауваження, зокрема:

1. Аналізуючи систему фінансового забезпечення освіти впродовж усього життя автор звертає увагу на інструменти фінансової політики на державному та місцевому рівнях. Разом з тим у роботі не диференційовано цілі та інструменти фінансової політики розвитку системи освіти впродовж усього життя на державному та місцевому рівнях. Крім того залишається не розкритим питання, чому основний акцент у роботі зроблено на фінансовому забезпеченні як складовій фінансового механізму, а не на фінансовому регулюванні, як це представлено у представленій автором в дисертації (с. 81).

2. У роботі запропоновано поняття «фінансовий потенціалу розвитку системи освіти впродовж життя» і його визначення як сумарного обсягу можливих асигнувань на освіту з бюджетних та інших джерел фінансування (с. 108). У той же час у роботі для оцінки фінансового потенціалу використовуються показники не «можливих», а реальних обсягів фінансування системи освіти впродовж життя, що, на наш погляд, потребує додаткового обґрунтування в дисертаційному дослідженні.

3. Освіта дорослих в Україні переважно є неформальною і, відповідно, джерела її фінансування відрізняються від джерел фінансування формальної шкільної та дошкільної освіти. Саме тому переважна кількість висновків роботи щодо фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя зроблено на основі змодельованих показників фінансування (с. 108). Відповідно виникає потреба в наближенні моделювання показників фінансового забезпечення неформальної освіти на основі наявних статистичних показників фінансування формальної освіти.

4. В роботі представлено результати впливу фінансового потенціалу розвитку системи освіти впродовж життя на окремі індикатори соціально-економічного розвитку України. Але деякі з отриманих результатів не відповідають науковим гіпотезам, зокрема стосовно впливу освіти на сприйняття корупції в країні (с. 142-143, 147). На наш погляд, доцільним є надання роз'яснення, чому гіпотези, які справджуються в розвинених країнах

світу не підтверджуються в умовах українського соціально-економічного середовища.

5. В роботі встановлено, що за сумарним обсягом бюджетних і позабюджетних коштів, спрямованих на розвиток системи освіти впродовж життя у регіонах України за період 2009-2015 роки, лідерами є м. Київ, Харківська та Дніпропетровська області, а аутсайдерами Херсонська, Тернопільська та Чернівецька області. У той же час, на наш погляд, доцільним є аналіз причин, чому одні області на сьогодні є лідерами, а інші аутсайдерами (с. 187-188). Це могло б дозволити виявити успішні кейси та реальні перешкоди фінансового забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя.

Разом з тим, зазначені зауваження не знижують достатнього наукового рівня дисертаційної роботи та не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження.

8. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертація Воронцової А.С. на тему «Фінансове забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя» є завершенією науковою працею, представлені в роботі наукові положення та результати є авторським розв'язанням наукової проблеми, що полягає у розробленні теоретико-методологічних засад формування та реалізації фінансової політики розвитку системи освіти впродовж усього життя, зорієнтованої на узгодження інтересів і завдань стейкхолдерів та партисипативне управління фінансовими ресурсами.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, які в повній мірі вирішені у процесі дослідження. Основні положення роботи, що виносяться на захист, містять наукову новизну. Автореферат є ідентичним за змістом і відображає основні положення дисертації. Наукові положення, що виносяться на захист, повністю відображені у публікаціях здобувача, які відповідають встановленим вимогам.

Тема, зміст та науково-прикладні результати дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Дисертаційна робота Воронцової А.С. на тему «Фінансове забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя» відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із змінами і доповненнями), а її автор Воронцова Анна Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

**доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів
Київського національного
торговельно-економічного
університету**

Л.В. Козарезенко

